

تنوع زیستی ایران

گیاهان

www.ketab.ir

تألیف:

دکتر ولی الله مظفریان

مهندس فرناز سلطانی

۱۴۰۱



انتشارات مهکامه

سرشناسه : مظفریان، ولی الله، ۱۳۳۳ -
عنوان و نام پدیدآور : تنوع زیستی ایران: گیاهان / تألیف ولی الله مظفریان، فرناز سلطانی؛ ویراستار معصومه اکبری؛ تحت نظارت دفتر مطالعات، آموزش و برنامه ریزی گردشگری، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
مشخصات نشر : تهران: مهکامه، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری : ۱۳۶ ص: مصور (رنگی).
شابک : 978-622-7239-93-5
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت : کتابنامه: ص. [۱۳۳] - ۱۳۵.
عنوان دیگر : گیاهان.
موضوع : گیاهشناسی -- ایران -- Botany
شناسه افزوده : سلطانی، فرناز، ۱۳۶۵-
شناسه افزوده : سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری. دفتر مطالعات، آموزش و برنامه ریزی
رده بندی کنگره : QK۳۸۱
رده بندی دیویی : ۵۸۱/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۸۸۲۸۳۱۸

نام کتاب: تنوع زیستی ایران: گیاهان
تألیف: دکتر ولی الله مظفریان - مهکامه فرناز سلطانی
ویراستار: معصومه اکبری
تحت نظارت: دفتر مطالعات، آموزش و برنامه ریزی گردشگری
ناشر: مهکامه
ناظر چاپ: بهزاد ربیعی فراهانی
طرح جلد: محمودرضا لطیفی
لیتوگرافی: نقش
نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۱
تیراژ: ۵۰ نسخه
قیمت: ۹۵۰۰۰۰ ریال
شابک: ۵-۹۳-۷۲۳۹-۶۲۲-۹۷۸

کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب مطابق با «قانون حقوق مؤلفان و مصنفان مصوب ۱۳۴۸» برای ناشر محفوظ و منحصرأ متعلق به نشر مهکامه می باشد. لذا هر گونه استفاده از کل یا قسمتی از این کتاب (از قبیل هر نوع چاپ، فتوکپی، اسکن، عکس برداری، نشر الکترونیکی، هر نوع انتشار به صورت اینترنتی، سی دی، دی وی دی، فیلم، فایل صوتی یا تصویری و غیره) بدون اجازه کتبی از نشر مهکامه ممنوع بوده و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

انتشارات مهکامه: ناشر تخصصی گردشگری و هتلداری

نشر و پخش: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، نرسیده به لبافی نژاد، کوچه انوری، پلاک ۸، طبقه دوم
تلفن: ۶۶۹۶۱۵۰۹ - ۶۶۴۹۷۰۵۰ - ۶۶۴۸۸۲۰۳
همراه: ۰۹۱۲۳۹۷۴۰۲۱
فکس: ۶۶۹۶۱۵۰۹
واتساپ: ۰۹۰۳۲۶۷۴۸۴۴
www.mahkameh.com
en_mahkame@yahoo.com
telegram.me/mahkamepublisher
اصلاحات و الحاقات احتمالی، در سایت انتشارات مهکامه:
پست الکترونیکی:
تلگرام:

فهرست

۹.....	پیش گفتار.....
۱۱.....	مقدمه.....
۱۳.....	فصل ۱: آشنایی با گیاهان ایران با تکیه بر جغرافیای گیاهی.....
۱۳.....	مقدمه و کلیات.....
۱۷.....	نواحی رویشی ایران.....
۲۰.....	۱- قلمرو نیمکره شمالی.....
۲۰.....	۱-۱- ناحیه رویشی اروپا-آسیا.....
۲۰.....	۱-۱-۱- حوزه خزری.....
۲۵.....	معرفی گونه انگلی حوزه خزری.....
۲۶.....	گیاهان حقیقی آبی حوزه خزری.....
۲۶.....	گونه‌های گیاهی معرف خاک‌های حوزه خزری.....
۲۷.....	۲-۱- ناحیه ایران-تورانی.....
۲۷.....	۲-۱-۱- حوزه ایران-ارمنستان.....
۳۴.....	۲-۲-۱- حوزه کردو زاگرس.....
۳۸.....	مشکلات جنگل‌های زاگرس و راه‌حل‌ها.....
۳۹.....	شیوه‌های احیای جنگل‌ها.....
۴۰.....	۳-۲-۱- حوزه ایران مرکزی.....
۴۲.....	۲- قلمرو حاره قدیم.....
۴۲.....	۲-۱- ناحیه رویشی صحاری سندین.....
۴۲.....	۲-۱-۱-۲- حوزه رویشی نوبوسندین یا جنوب ایران.....
۴۶.....	گیاهان شاخص و رایج در فضای سبز.....
۵۷.....	گیاهان زینتی و رایج در فضای سبز ایران.....
۵۸.....	معرفی برخی از گیاهان مؤثر در حفاظت خاک.....
۶۱.....	آنچه باید از علف‌های هرز بدانیم.....
۶۵.....	فصل ۲: محصولات غیرجوبی جنگل‌ها و مراتع.....
۶۵.....	مقدمه.....
۶۶.....	رده‌بندی محصولات فرعی جنگل‌ها و مراتع.....

۶۶	الف- تقسیم‌بندی براساس ماهیت شیمیایی.....
۶۶	۱- محصولات فرعی قندی یا مان‌ها.....
۶۷	برخی از محصولات فرعی قندی یا مان‌ها.....
۷۰	۲- محصولات فرعی گیاهان رزین‌دار.....
۷۱	۳- محصولات فرعی گیاهان تانن‌دار.....
۷۳	۴- محصولات فرعی گیاهان اسانس‌دار.....
۷۴	۵- محصولات فرعی گیاهان صمغ‌دار.....
۷۵	۶- محصولات فرعی خوراکی.....
۷۷	ب) تقسیم‌بندی براساس اندام گیاهی مورد بهره‌برداری.....
۷۷	۱- قسمت‌های زیرزمینی گیاه.....
۷۹	۲- سرشاخه‌های گیاه.....
۸۰	۳- گل‌های گیاه.....
۸۱	۴- میوه گیاه.....
۸۳	فصل ۳: آشنایی با گیاهان دارویی شناخته‌شده و خواص دارویی آنها.....
۸۳	مقدمه.....
۸۴	اسطوخودوس.....
۸۴	بابا آدم.....
۸۵	گل گاوزیان ایرانی، گل گاوزیان.....
۸۵	سنبل‌الطیب یا والرین هندی.....
۸۵	پنیرک، پنیرک قرمز.....
۸۶	زنیان، نانخواه.....
۸۶	اسفرزه، بارهنگ کتانی.....
۸۶	بومادران هزار برگ، بومادران.....
۸۷	گزنه، گزنه دوپایه.....
۸۷	حنا.....
۸۷	زیتون.....
۸۸	افسنطین.....
۸۸	رازیانه.....
۸۸	زیره سبز.....
۸۸	کاسنی.....
۸۹	کاکوتی.....
۸۹	مرزه.....
۸۹	مرزنجوش.....

۸۹.....	خار مریم.....
۹۰.....	همیشه بهار.....
۹۱.....	فصل ۴: تعبیر و نماد گیاهان در اشعار حافظ و فردوسی.....
۹۱.....	مقدمه.....
۹۲.....	سرو.....
۹۳.....	ارغوان.....
۹۴.....	سنبل.....
۹۵.....	نرگس.....
۹۷.....	لاله.....
۹۹.....	شقایق.....
۹۹.....	یاسمن.....
۱۰۰.....	بنفشه.....
۱۰۱.....	صنوبر.....
۱۰۲.....	بید (مجنون).....
۱۰۵.....	خلاصه تقسیمات جغرافیایی گیاهی.....
۱۰۵.....	خلاصه تقسیمات جغرافیایی گیاهی ایران.....
۱۰۷.....	تصاویر.....
۱۳۳.....	منابع.....

پیش‌گفتار

راهنمایی یکی از کهن‌ترین پیشه‌هایی است که انسان‌ها داشته‌اند. این حرفه تا به امروز وجود داشته و در آینده نیز به حیات خود ادامه خواهد داد. انسان‌ها در مواجهه با محیط‌های بیگانه و غریب به افرادی نیاز دارند که به آنها در درک نمادها، نشان‌ها، داستان‌ها و وقایع ناآشنا کمک کنند. این افراد همان راهنماییانی هستند که امروزه گردشگران را در سفرهای خود به نقاط گوناگون و بازدید مکان‌های مختلف همراهی می‌کنند.

اکنون آحاد جامعه متفق‌القولند که راهنمایان گردشگری علاوه بر آن‌که از مهمترین بازیگران صنعت گردشگری هستند، نقشی حیاتی در حفظ و انتقال ارزش‌های میراثی و ماندگار ما به نسل‌های آتی برعهده دارند. میراث گران‌بهای فرهنگی و طبیعی ایران‌زمین تجلی‌گاه پیوندها و اشتراکات ما ایرانیان هستند و راهنمایان گردشگری پاسدارانی‌اند که قرار است با تفسیر روح‌انگیز خود، جاودانگی این میراث بی‌همتا را تضمین کنند.

این وظیفه‌ای به‌غایت خطیر است. ازاین‌رو، ضروری است که در انتخاب و پرورش راهنمایان گردشگری بیشترین دقت و وسواس به خرج داده شود. بر پایه همین تفکر، دوره‌های کوتاه‌مدت آموزش راهنمایان شامل راهنمایان ایرانگردی و جهانگردی، راهنمایان طبیعت‌گردی و راهنمایان تخصصی، شکل گرفته است. هدف این دوره‌ها، تربیت راهنماییانی است که بتوانند گردشگران داخلی و خارجی را در سفرهای خود به اقصی نقاط ایران‌زمین، همراهی کنند و راز و رمزهای نهفته در میراث‌مان را برای آنها بکشایند و تجربه‌هایی خاطره‌انگیز برای آنها رقم بزنند.

موفقیت این دوره‌های آموزشی در گرو وجود محتوای درسی باکیفیت است. برای تولید محتوایی روزآمد، کاربردی و درک‌پذیر نویسندگانی شناخته‌شده با سابقه‌ای درخشان در عرصه علم و عمل را برگزیدیم و مجموعه‌ای از کتاب‌های فاخر و ممتاز را با همکاری آنها تولید کردیم.

امید است که این مجموعه کتاب‌ها، که برای تربیت راهنمایان ایرانگردی و جهانگردی، و طبیعت‌گردی به نگارش درآمده و منتشر شده‌اند، بتواند مایه خیر و برکت برای صنعت گردشگری و ملت پرافتخار ایران عزیز باشد.

دفتر مطالعات، آموزش و برنامه‌ریزی گردشگری

زمستان ۱۴۰۰

www.ketab.ir

مقدمه

سرزمین ایران، به مساحت تقریبی یک میلیون و ششصد و چهل و پنج هزار هکتار در جنوب غرب قاره آسیا واقع شده است. این کشور به علت موقعیت جغرافیایی و سابقه تاریخی کهن، مورد توجه بسیاری از مورخان، باستان‌شناسان و جهانگردان بوده است و تنوع جغرافیایی آن، شرایط سفر به شهرها و روستاهای آن را در هر زمان از سال فراهم می‌کند.

امروزه نیز بسیاری از افراد با اهداف گوناگون به نقاط مختلف کشور سفر می‌کنند و گیاهان متنوعی را در مسیر خود می‌بینند و ممکن است به اطلاعاتی درباره آنها نیاز پیدا کنند. همچنین کسانی ممکن است با مراجعه به مؤسسات تربیت راهنمایان طبیعت‌گردی و گذراندن دوره‌های مربوط به آن، در پی شناخت عناصر موجود در طبیعت باشند. یکی از این عناصر بسیار حیاتی گیاهان هستند که شناخت هرچه بیشتر ارزش‌های نهفته آنها می‌تواند برای گردشگران مؤثر باشد.

درواقع راهنمایان طبیعت‌گردی، باید برای اجرای بهتر برنامه‌های سفر، اطلاعات کافی، مفید و همه‌جانبه از گیاهان داشته باشند. این اطلاعات می‌تواند در قالب شناخت جنبه‌های دارویی، سمی، خوراکی، مصارف صنعتی، جنبه‌های زیبایی‌شناختی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، معیشتی و... گیاهان، روابط تنگاتنگ فرهنگ مردمان این مرز و بوم با گیاهان و عوامل پیدایش این روابط باشد.

با توجه به مباحثی که مطرح کردیم، تهیه، تدوین و تولید منابعی که بتواند اطلاعاتی هرچند مختصر در زمینه آشنایی با گیاهان در اختیار راهنمایان طبیعت‌گردی و گردشگران بگذارد، ضرورت دارد. بدین‌سان نظر به درخواست انتشارات مه‌کامه، تصمیم گرفتیم تا کتابچه‌ای با محتوای آشنایی با گیاهان ایران به همراه مفاهیم کاربردی در این زمینه تهیه و تدوین کنیم.

کتاب حاضر مشتمل بر چهار فصل است. فصل اول درباره گیاهان ایران با تکیه بر جغرافیای گیاهی و شامل مطالبی است درباره حوزه‌های رویشی ایران و گیاهان هر حوزه رویشی، درختان و درختچه‌های کاشته‌شده، گیاهان شاخص و رایج زینتی و فضای سبز، گونه‌های علفی، گیاهان محافظ خاک، گونه‌های گیاهی معرف، گیاهان سمی، دارویی و خوراکی و دارای مصارف صنعتی. در پانویست فصل مذکور نیز اسامی علمی گیاهان معرفی شده در متن آورده شده است. در فصل دوم، به معرفی محصولات غیرچوبی جنگل‌ها و مراتع پرداخته‌ایم. در فصل سوم، برخی از گیاهان دارویی شناخته‌شده را معرفی و درباره خواص دارویی آنها مطالبی را ارائه نموده‌ایم. در فصل آخر نیز به تفسیر تعبیر و نماد گیاهان در اشعار حافظ و فردوسی پرداخته‌ایم. در پایان کتاب، نمودار خلاصه‌ای از تقسیمات جغرافیایی گیاهی ایران و تصاویر برخی از گیاهان معرفی شده در سه فصل اول کتاب حاضر را آورده‌ایم.

بی‌تردید این اثر خالی از نقص نیست. بنابراین، از هرگونه انتقاد و پیشنهاد و نظر سازنده اندیشمندان و استادان محترم استقبال خواهیم کرد. امید است که کتابچه حاضر برای راهنمایان طبیعت‌گردی و فعالان این عرصه مفید واقع شود و علاقه‌مندان به طبیعت‌گردی از این اثر مقدماتی بهره کافی ببرند و نواقص عدیده را بر ما ببخشایند.

در پایان ضرورت دارد از خانم راحله قنبری، مدیرعامل محترم انتشارات مهکامه، و همه کارکنان محترم این انتشارات، که در تمام مراحل چاپ کتاب با ما همکاری کرده و در انجام این مهم مؤثر بوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری کنیم. همچنین از مسئولان محترم سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و مؤسسات تربیت راهنمایان طبیعت‌گردی نیز، که مشوق تهیه و تدوین این کتابچه بوده‌اند، قدردانی می‌کنیم.

دکتر ولی‌الله مظفریان

مهندس فرناز سلطانی